

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 1(21) қаңтар-наурыз 2020
ISSN 2710-3994

Бас редактор:
Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы

Редакциялық алқа:

- Абашин Сергей Николаевич – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Санкт-Петербургтегі Европа университеті (Ресей)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, И. Арабаев атындағы Қызғыз мемлекеттік университетінің ректоры. (Қырғызстан)*
- Аяған Бүркітбай Ғелманұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары. (Қазақстан)*
- Әлімбаев Нұрсан – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік музейінің директоры. (Қазақстан)*
- Әбусейтова Меруерт Қуатқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Р. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының «Тарихи материалдарды зерттеу» орталығының директоры. (Қазақстан)*
- Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)*
- Голден Кэтті Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Миссисипи өңірлік мемлекеттік университеті (Mississippi Valley State University) (АҚШ)*
- Кәрібаев Берекет Бақытжанұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Қазақстан тарихы» кафедрасының меңгерушісі. (Қазақстан)*
- Қожамжарова Дария Пернешқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Фудан Университетінің Қытай және Орталық Азияны зерттеу орталығының мен «Астана» ХҒК бірлескен директоры (Қазақстан)*
- Козодой Виктор Иванович – тарих ғылымдарының докторы, профессор. (Ресей)*
- Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан)*
- Көмеков Болат Ешмұхамедұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Халықаралық қытшақтану институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)*
- Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы – филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының директоры. (Қазақстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания)*
- Муртазаева Рахборхон Хамидқызы – тарих ғылымдарының докторы, Мирзо Ұлықбек атындағы Өзбекстан ұлттық университеті «Өзбекстан тарихы» кафедрасының профессоры. (Өзбекстан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – PhD доктор, Гданьск қаласындағы Екінші дүниежүзілік соғыс мұражайының ғылыми қызметкері. (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyys Rimantas) – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашұлы – археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Герман археология институтының корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Ә. Марғұлан атындағы Археология институты. (Қазақстан)*
- Сайлан Болат Санабайұлы – тарих ғылымдарының докторы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. (Қазақстан)*
- Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
- Сыдықов Ерлан Бәтташұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)*

Жауапты редактор:
Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы

Ғылыми редактор:
Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Редактор:
Кубеев Рустем Жаулыбайұлы

Жауапты хатшы:
Қоңқабаева Арайлым

Техникалық хатшы:
Хумарзах Алтынбек

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

- Абашин Сергей Николаевич – доктор исторических наук, профессор, Европейский университет в Санкт-Петербурге (Россия)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – доктор исторических наук, профессор, ректор Кыргызского государственного университета им. И. Арабаева (Кыргызстан)*
- Алимбай Нурсан – кандидат исторических наук, профессор, директор Центрального государственного музея Республики Казахстан (Казахстан)*
- Абусеитова Меруерт Хуатовна – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Республиканского центра по изучению исторических материалов Института востоковедения имени Р.Б. Сулейменова (Казахстан)*
- Абиль Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Аяган Буркитбай Гелманович – доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Государственный университет долины Миссисипи (Mississippi Valley State University) (США)*
- Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)*
- Карибаев Берекет Бахытжанович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий кафедрой истории Казахстана, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Кожамжарова Дария Пернешовна – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Южно-Казахстанского университета им. М.Ауэзова (Казахстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – доктор политических наук, профессор, содиректор Центра исследования Китая и Центральной Азии Фуданьского Университета и МНК «Астана», руководитель Центра китайских и азиатских исследований (Казахстан)*
- Козодой Виктор Иванович – доктор исторических наук, профессор (Россия)*
- Кокебаева Гульжаухар Какеновна – доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч.Валиханова КН МОН РК (Казахстан)*
- Кумеков Болат Ешимхамбетович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Матыжанов Кенжехан Слямжанович – доктор филологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института литературы и искусства им. М. Ауэзова (Казахстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания) Муртазаева Рахборхон Хамидовна – доктор исторических наук, профессор кафедры «Истории Узбекистана» Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека. (Узбекистан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – доктор PhD, профессор, главный специалист научного отдела Музея Второй мировой войны г. Годаньска (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyys Rimantas) – доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашевич – археолог, доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Германского археологического института. Институт археологии им. А.Маргулана КН МОН РК (Казахстан)*
- Сайлан Болат Санабаевич – доктор исторических наук, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Сыдыков Ерлан Батташевич – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Таймагамбетов Жакен Кожажметович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК (Казахстан)*

Ответственный редактор:
Каипбаева Айнагуль Толганбаевна

Научный редактор:
Козыбаева Махаббат Маликовна

Редактор:
Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Ответственный секретарь:
Конкабаева Арайлым Нурболатовна

Технический секретарь:
Хумарзах Алтынбек

Editor-In-Chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Members of editorial board:

Abashin Sergei Nikolaevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, European University at St. Petersburg (Russia)
Abdyrakhmanov Tolobek Abylovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of I. Arabaev Kyrgyz State University (Kyrgyzstan)

Alimbay Nursan – Candidate of Historical Sciences, Professor, Director of the Central State Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Abusseitova Meruert Khuatovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of the Republican Center for the Study of Historical Materials at R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies (Kazakhstan)

Abil Yerkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Ayagan Burkhitbai Gelmanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Golden Kathie Stromile – PhD, Mississippi Valley State University (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University (Kazakhstan)

Karibayev Bereket Bakhytzhonovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Department of History of Kazakhstan, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Kozhamzharova Daria Perneshovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, rector of the M. Auezov South Kazakhstan University (Kazakhstan)

Kozhirova Svetlana Bassieva – Doctor of Political Science, Professor, Co-Director of the Center for the Study of China and Central Asia of Fudan University and the International Scientific Complex of the National Company "Astana", Head of the Center for Chinese and Asian Studies (Kazakhstan)

Kozodoi Viktor Ivanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, chief researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MES RK (Kazakhstan)

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of the International Institute of Kipchak Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Matyghanov Kenzhekhan Slyamzhanovich – Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of M. Auezov Institute of Literature and Art (Kazakhstan)

Morrison Alexander – PhD, Professor, University of Oxford (UK)

Murtazayeva Rakhborkhon Khamidovna – doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of «History of Uzbekistan» of Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan. (Uzbekistan)

Panto Dmitri – PhD, researcher at the Museum of the Second World War in Gdansk (Poland)

Rimantas Želvys – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University (Lithuania)

Samashev Zainolla Samashevich – archaeologist, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of German Archaeological Institute. A. Marghulan Institute of Archeology CS MES RK (Kazakhstan)

Sailan Bolat Sanabayevich – Doctor of Historical Sciences, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Sydykov Erlan Battashevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Rector of L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Executive Editor:

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna

Scientific Editor:

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Editor:

Kubeyev Rustem Dzhaulybayevich

Executive Secretary

Konkabayeva Arailym Nurbolatovna

Technical secretary:

Khumarzak Altynbek

ҒТАХР / МРНТИ / IRSTI 03.20.

ЕМБІ МҰНАЙЛЫ АУДАНЫНЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ ЖӘНЕ АЛҒАШҚЫ МҰНАЙ КӘСІПШІЛІКТЕРІ

Исмаилов С.С.¹, Еришева А.А.²

¹А. Байтұрсынов ат. ҚМУ, т.ғ.к., доцент

²А. Байтұрсынов ат. ҚМУ, 2-курс магистранты, Қостанай қ., Қазақстан

Аңдатпа. *Kіріспе.* Мақалада Жайық-Ембі мұнайлы ауданының қалыптасу және даму тарихы қарастырылған. Негізінен Орыс Географиялық қоғамы тарапынан жүзеге асырылған зерттеу экспедициялары, барлау жұмыстары мен алғашқы мұнай кәсіпшіліктерінің құрылу мәселелері талқыланған. Геологиялық зерттеулердің нәтижелерінің жағымды болуы ХІХ ғасырдың соңында бұл аймаққа көптеген орыс кәсіпкерлерінің бет алуына алып келді. Көп ұзамай Жайық-Ембіде мұнай іздеу және барлау үшін көптеген қоғамдар, серіктестіктер және фирмалар құрылды.

Түйін сөздер: Қазба байлықтар, Ресей империясы, экспедиция, мұнай кәсіпшілігі

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ УРАЛО-ЭМБИНСКОГО НЕФТЯНОГО РАЙОНА И ПЕРВЫЕ НЕФТЕПРОМЫСЛЫ

Исмаилов С.С.¹, Еришева А.А.²

¹Костанайский государственный университет им. А.Байтұрсынова, кандидат исторических наук, доцент, г. Костанай, Казахстан

²Костанайский государственный университет им. А.Байтұрсынова, магистрант 2-курса, г. Костанай, Казахстан

Аннотация. *Введение.* В статье описывается история становления и развития нефтяного района Урал-Эмба. В процессе работы над статьей автором были проанализированы результаты исследовательских экспедиций Российского географического общества, разведочные работы в регионе и история создания первых нефтяных промыслов. Положительные результаты геологических исследований привели к тому, что к концу ХІХ века в этот регион прибыли многие российские предприниматели. Вскоре в Урал-Эмбе были созданы различные общества, товарищества и фирмы для поиска и разведки нефти

Ключевые слова. Полезные ископаемые, Российская империя, экспедиция, нефтепромыслы.

HISTORY OF DEVELOPMENT OF THE URAL-EMBINSKY OIL REGION AND THE FIRST OIL FIELDS

Ismailov S.S.¹, Yerisheva A.A.²

¹Kostanay state university A. Baitursynov, candidate of historical Sciences, docent, Kostanay, Kazakhstan

²Kostanay state university A. Baitursynov, 2nd year master's student, Kostanay, Kazakhstan

Abstract. *Introduction.* The article describes the history of formation and development of the Ural-Emba oil region. In the process of working on the article, the author analyzed the results of research expeditions

of the Russian geographical society, exploration work in the region and the history of the first oil fields. Positive results of geological research led to the fact that by the end of the XIX century, many Russian entrepreneurs arrived in this region. Soon, various companies, partnerships, and firms were established in Ural-Emba to search for and explore for oil.

Keywords: Minerals, Russian Empire, expedition, oil fields.

Кіріспе

Қазақстанда мұнай өнеркәсібінің дамуы отандық зерттеушілердің назарын аударған мәселелердің бірі болды, себебі мұнай саласы республика экономикасының маңызды бөлігіне айналып отыр. Бұл ретте мұнайды игеру, осы салада жеткен жетістіктер мен қиыншылықтар, дамуына ықпал еткен экономикалық және саяси факторлар, әдетте, әртүрлі авторлардың еңбектерінде талданған мәселелерді салыстыра зерттеу қажет.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу жұмысына мұнай тарихына қатысты тарихи еңбектер, ғылыми мақалалар, баспасөз материалдары пайдаланылды. Зерттеу жұмысының методологиялық негізі ретінде тарихилық, жүйелілік, объективтілік тәрізді тарих ғылымының негізгі принциптері басшылыққа алынды. Зерттеу барысында жалпы ғылыми және арнайы тарихи әдістер: сипаттау, жүйелеу, салыстыру әдістері қолданылды.

Талқылау

Жалпы мұнай кәсіпшілігінің тарихын зерттеу XIX ғасырда басталған деп айтуға заңды негіз бар. Себебі осы кезеңде қазақ жеріндегі мұнай қоры туралы хабарлар Ресей патшалығына жетіп, олардың тарапынан қызығушылық туғызған. Сол кезден бастап Ресей Қазақстанға саяхатшылар мен зерттеушілерді жіберді. Каспийдің солтүстік-шығыс жағалауында шоғырланған мұнайдың үлкен қоры туралы айтыла бастаған кезден бастап бұл өлкеге Ресейдің барлық шетінен зерттеушілер мен мұнайшы кәсіпкерлер келе бастады. Орыс Географиялық қоғамы Қазақстанның көптеген өңірлерін зерттеумен айналысты, сондықтан Ресейдің мұнай саласына қатысты қызығушылығы шеңберінде Қазақстан да болды.

1768 жылы ұйымдастырылған экспедиция (С. Гмелин, И. Лепяхин, П. Паллас) нәтижелерінде Батыс Қазақстанның пайдалы қазбалары – көмір, мұнай, минералды заттар туралы кейбір ақпараттар кездеседі. Саяхатшы және зерттеуші Григорий Карелин 1827 жылы Қазақ даласының батыс бөлігіне барып, топографиялық түсірілім жасап, өлкенің флорасы мен фаунасын зерттеді. [Чердебаев Р.Т., 2012: 384.] Табиғат зерттеушілері Маңғышлақ түбегіне ерекше көңіл бөлді. 1846 жылы М.И. Иваниннің экспедициясы мұнайдың алғашқы белгілерін тапты. 1851-1853 жылдары Бозашы түбегін зерттеу жалғастырылды. Экспедиция материалдары 1855 жылы «Орыс Географиялық қоғамының хабаршысында» жарияланды. Онда рельеф, гидрография, өсімдік жамылғысы, геологиялық шолу, жер асты суларының сипаттамасы, Үстірт топырағы мен климаты егжей-тегжейлі сипатталған. [Мирзоев М.А., 1994: 240] Дегенмен Ресей империясы қазақ жеріндегі мұнайды игеруге асықпады. Себебі, олар 1806 жылдан бастап Баку мұнайын «тонау» үстінде болатын. Ал Орал облысындағы мұнайлы ауданның Бакуге қарағанда жақын екендігіне қарамастан болашағы белгісіз еді. Дегенмен, Ресей ғалымдардың зерттеулерін ұйымдастыру арқылы бұл аймақты назардан шығарған жоқ. [Нардова В.А., 1974:7]. Бұрынғы зерттеушілердің ізімен келген географ, таукен инженері Н.А.Северцев және Борщев 1857 жылы Орал обласында мұнай мен газдың мол екендігін хабарлады. Олар өздерінің 1860 жылы тапсырған есебінде қазақ даласының батыс бөлігіне назар аудару қажеттігін ескертті. «Геологиялық зерттеу» атты 1857 жылы шыққан кітабында Н.Северцов Ембіде мұнай қорының бар екендігін айта келіп, оны өндірудің және тасымалдаудың қиын екендігін жазды.

Ресейдің геологиялық комитетінің Тау-кен инженері Д.В. Кирпичников 1874 жылы Каспий теңізінің Солтүстік-шығыс жағалауы және Ембі өзені айналасындағы тұзды көлдермен мұнай кен орындарын зерттеп, Қара Шұңғыл, Иманқара, Доссор жөнінде өз пікірлерін білдірді. «Әсіресе, осы аталған үш мұнай кен орынының ішінен Доссор мұнайының көптігімен ерекшеленеді, бірақ су мен жол қатынасының жоқтығы оны игеруді қиындата түседі», деп атап көрсетті. Алайда, Д.В. Кирпичниковтың еңбегі, құнды пікірлері елеусіз қалды. Тек 12 жылдан кейін, яғни 1886 жылы Жайық-Ембі аралығына тау-кен инженері К.Н. Новаковский жіберілді. Ол Ембінің Солтүстік Мәтенқжа, оңтүстіктегі Доссор, Ескене, Қара Шұңғыл жерлерін тексеріп, аталған кен орындарына зерттеу жүргізді.

Нәтижесі

Орталық Азиядағы геологиялық зерттеулердің нәтижелерінің жағымды болуы ХІХ ғасырдың соңында бұл аймаққа көптеген орыс кәсіпкерлерінің бет алуына алып келді, олардың ішінде Федоров, Хлудов, Захо, Громов, Петров, инженер Леонов болды. Қазақстанның мұнай байлықтарын мақсатты түрде зерттеуде 1892 жылы Батыс Қазақстанға геолог Сергей Никитин бастаған арнайы экспедицияның зерттеулері үлкен маңызға ие болды. Экспедицияның мақсаты Түркістан қаласына темір жол трассасының өту орнын анықтау және өлкенің табиғи байлықтарын зерттеу болды. Экспедиция бірнеше жерден гудрон мен кир ғана емес, сонымен қатар сұйық мұнайды да тапты (айта кетер жайт, мұнайдың шығуын зерттеу кезінде қол бұрғылау станоктары алғаш рет пайдаланылды). Никитин экспедициясы белгілеген және оңтайлы бағалаған Қарашұңғыл, Доссор және Искендегі мұнай шоғыры мамандар мен жұртшылықтың назарын аударды. Доссордың жекелеген учаскелерін барлауға кәсіпкерлердің өтінімдері 1892 жылдың аяғында пайда болды [ҚРОМА. 1479 -қ.]. Көп ұзамай Орал-Ембіде мұнай іздеу және барлау үшін көптеген қоғамдар, серіктестіктер және фирмалар құрылды. Олардың ішінде ең ірілері Орал-Каспий мұнай қоғамы (УКНО), «Ембі-Каспий», «ағайынды Нобель серіктестігі», «Ембі», «Орал мұнайы» және т.б. болды.

Орал облысының Орыс Географиялық қоғамының 1913 жылғы шолуында, әскери губернатордың есебіне қосымшада келесі мәлімет баяндалады: «...Орал облысының Гурьев уезінде бұрын басталған барлау сәтті аяқталды. Орал-Каспий мұнай қоғамына Доссорда әрқайсысы 10 десятина 5 учаскі, Мақат деген жерде 10 десятине 1 учаскі, Искенде 10 десятина 1 учаскі бөлінген. 1914 жылдың 1 қаңтарына Гурьев уезінің әртүрлі жерлерінде мұнай өндіруге бөлінген 29 учаскі болды. 1913 жылы Жайық-Каспий мұнай қоғамы Доссорда 4450615 пұт мұнай өндірді» (шамамен 73 мың т.) [Нефтяная энциклопедия Казахстана, 2005]. Осылайша, Қазақстан мұнайының қарқынды ғасыры күшке ие болды.

1892 жылы Соль-Илецк тұрғыны Юрий Лебедев Құнғұлақ-Сор шатқалында мұнай тауып, көмірсутегін барлауға алғашқы өтінім жасады. Алайда, өз қаражатын тез сарқып, ол өзінің штабс-капитан Леманға өз өтінімдерін 26 мың рубльге сатты. Ол Ембіде алғашқы «Леман және Ко» мұнай кәсіпшілігін құрды (1898-1909 жж.). Осылайша, 1899 жылдан бастап Ембі-Каспий серіктестігінің мұнай барлау жұмыстарының басшылығы ресейлік концессионер Леманның қолына өтті. 1897 жылы «Леман және Ко» компаниясы концессияға 27 мың шаршы шақырымнан астам жерді және Орал облысы Гурьев және Қалмақ уездерінің алты болысында үш жылға пайдалы қазбаларды іздестіру және барлау жүргізу құқығын алды.

Леман Қарашұңғыл алаңында (қазіргі Атырау облысының Желілі ауданы) тереңдігі 38-ден 275 метрге дейін 21 ұңғыманы бұрғылап, оның бірінде, №37 ұңғымада, 1899 жылдың қарашасында қазақ жерінде мұнай өндірудің басы болып саналатын газ-мұнай бұрқағы пайда болды. Ұңғыма 5 мың т. жоғары сапалы мұнай берді, сол арқылы оңтүстік Ембі жер қойнауының осы бөлігіндегі мұнайдың өнеркәсіптік қорларының бар екендігін растады.

1899 ж. 18 қарашада белгіленген Қарашұңғыл мұнайының алғашқы фонтаны туралы мұрағаттық материал былай дейді: «Біз, төменде қол қоюшылар, қара-шұңғыл көлінің оңтүстік-батыс бұрышына жақын орналасқан диаметрі 4 дюйм (10,2 см) құдықтан, 13 қарашада 4 сағат жартысына дейін жер бетінен 5 фут (1,5 м) шығатын құбырдан мұнай құйыла бастағандығын растаймыз. Сусыз мұнай, газ саны көп, қара - қоңыр көбік түрінде құбыр тесігінен 3 дюймге (7,6 см) жоғары көтеріліп, 20 секунд ішінде барлық шелекті толтырды. Ол тоқтаусыз 14 қараша күні таңғы сағат 10-ға дейін үздіксіз жалғасты. Келесі күні, 15 қарашада, құдық тазартылып, 2 аршинаға тереңдетілген соң, құбырлар түсіріліп, ал қашауы бар өзек құдықта болған кезде мұнай фонтаны соқты. Бұрқақ құбырлардан 7-10 фут (3 м дейін) жоғары көтерілді. Көп ұзамай мұнай құбырдан бұлақ ретінде құйылып, ал өзек алынған кезде, ол нағыз фонтан ретінде атқылады. Мұнай ағысы 14-20 фут (6 м дейін) биіктікке жеткенше бір сағаттан кейін бұрқақ 2-3 минутқа тоқтап, одан кейін күшпен соқты. Осылайша 18 қарашаға дейін созылды»

Каратонда Леман компаниясы 20 барлау ұңғымасын бұрғылады. Барлығында дерлік мұнай табылды және оны тәулігіне 8-ден 160 т-ға дейін алды. Бірақ сол кездегі көптеген басқа кәсіпкерлер сияқты Леман тобы тез және жеңіл пайда табуды ойлап, өте нашар ұйымдасқан барлау жұмыстарын, жүйесіздік және қызметтің шашыраңқылығы үшін шығындарды өтей алмады, Леман пессимизммен «300 жылдан кейін қырғыз даласы екінші Баку бола аламайды» деп жазды.

Сондықтан «Леман и Ко» компаниясы билікке концессияны шетелдік капиталға сатуды немесе аралас қоғам құруды ұсынды. 1907 жылы Леман шетелдік кәсіпкерлермен келіссөздер бастады - алдымен ағылшын, содан кейін неміс-швейцариялық синдикаттармен. Ресей экономикасына шетелдік инвестициялар саясатын Үкімет қолдады. Ресейлік кәсіпкер Леманның ұсынысы ағылшындарды қызықтырды. Олар өз инженерлері мен геологтарын Орал-Ембі ауданына жіберді және оның бай перспективаларына көз жеткізіп, Леманнан мұнай концессияларына құқықты сатып алды. Осылайша, 1910 жылы Леман ағылшын кәсіпкерлерімен бірлесіп жаңа Жайық-Каспий мұнай қоғамын (УКНО) ұйымдастырды. Жаңадан құрылған ағылшындармен бірлесіп, Доссор кен орнының ашылуы бірінші жетістік болды.

1900-1917 жылдары Ембі ауданынан басқа, Жайық-Еділ өзендері (Новобогатинск, Қара өзен), Молажное, Предмуджарье (Мортық, Итассай), Прикаспийдің орталық бөлігі (Матенқожа) және Ақтөбе Приуралье (Жуса) іздеу - барлау жұмыстарымен қамтылды. Бірақ Ембі ауданы, әрине, басымдыққа ие болды.

Мұнда, Қарашұңғылдың ашылуынан кейін, 1912 жылдан бастап өнеркәсіптік өндіру Доссор мен Мақат кәсіпшілігінде басталды. Доссордағы бұрғылау 1910 ж., 1911 ж. 29 сәуірде басталды. Фонтан ұңғымасы 30 сағат бойы атқылап, 16700 пұт (273,5 т) «қара алтын» берді. Мұнай сапасы өте жақсы болды, керосин мөлшері 70% - дан асты. Осылайша Ембіде ірі өнеркәсіптік өндіріс басталды. 1911-1917 жылдары Доссорда 11 мұнай бұрқақтары болды.

1912 жылы кәсіпшілікте алынған мұнайды теңіз арқылы тасымалдау үшін Доссор кәсіпшілігінен Искене кәсіпшілігіне үлкен Ракуша ауылына 6 мұнай құбыры, одан кейін 7 верстке (8 км жуық) салынды, өйткені таяз сулардың салдарынан кемелері жағалауға жақындай алмайды.

Мұнай құбыры желісі аяқталғаннан кейін қазан айында қайтадан өндіруге кірісті. Ол үшін «ағайынды Нобель серіктестігінен» сорғыларды уақытша алды, өйткені арнайы сорғылар Доссордағы №2 бұрғылау қондырғысына орнатылған еді. Алдымен сынамалар үшін суды және содан кейін ғана мұнайды - тікелей Доссор-Ракуш айдады. Мұнай шамамен 150 мың пұт (2457 т) айдалды.

Көптеген дерек көздері сол жылдары мұнай шоғыры орындарын пайдалану көбінесе ғылыми білімнің толық болмауына байланысты ең жақсы жолмен жүргізілген жоқ, сондай-ақ горизонттардың орналасу сипаты мен ара қатынасы туралы түсінік те болған жоқ. [Мұхтар Ә.Қ.,

2006: 224 б.]

Революцияға дейінгі кезеңде Мақаттағы барлау жұмыстарын негізінен «Жайық-Каспий мұнай қоғамы» мен «Колхида» қоғамы жүргізді. ОКМҚ Мақатта тереңдігі 645 м, «Ембі-Каспий мұнай қоғамы» - екі, жалпы - 824,3 м, және «Колхида» қоғамы - бір, тереңдігі 770 м. бір ұңғыма бұрғыланды. Революцияға дейінгі кезеңде Жайық-Ембі ауданында мұнай барлау жұмыстары тек 20 алаңда жүргізілді. Жалпы метрі 37725 м. 166 барлау ұңғымасы бұрғыланды.

1910-1913 жылдары Қазақстанның мұнайын өндіруде алғашқы болған ағылшын капиталының қатысуымен акционерлік мұнай компаниялары пайда болды. Бұл Батыс-Орал жауапкершілігі шектеулі мұнай қоғамы (1912), 1914 жылы Лондонда тіркелген Орталық-Жайық-Каспий қоғамы (1912), Солтүстік-Каспий мұнай компаниясы, «Ембі» мұнай өнеркәсіптік және сауда акционерлік қоғамы. Оның негізгі капиталы 6 млн рубль болды, оның ішінде ағылшындардың үлесі - 2,5 млн рубль немесе 42,5% акциялар – «ағайынды Нобель серіктестігіне» тиесілі болды. Акциялардың басқа бөлігі немістер мен француздарға тиесілі еді. [Абдиров М., 2007].

Көп ұзамай Доссорда терең бұрғылау ұйымдастырылды. Сол кездегі құжаттарда Орал облысының Гурьев уезінде мұнай барлау сәтті өткендігі туралы ақпарат сақталған: сол кезде бұрынғы Доссорда 73 мың тоннаға жуық мұнай өндірілді. 1912 ж. Жайық-Каспий мұнай қоғамы (УКНО) ұзындығы 62 верстті - Доссор кәсіпшілігінен Ракушаға дейін мұнай құбырын салды [Чердебаев Р.Т., 2012: 384.].

Сол кездегі патшалық Ресейдің картасындағы мұнай өндірудің жаңа ауданы - Орал-Ембі мұнай ауданы - сол кездегі ең ірі мұнай өндіруші «ағайынды Нобель серіктестігі» кәсіпорнының назарын аударды. Ағайындылардың бірінің айтуынша, олар бұл жаңа мұнайлы ауданды өзінің отбасылық бизнесінің шеңберіне қосқан.

Ембі мұнайының Нобельдерді қызықтыруының өзіндік себептері болды. Ол аса тереңдікте орналаспауы, қорының мол болуымен ерекшеленді, бұл кен орындарында жеңіл құмды топырақ болды, сонымен қатар мұнда өндіруге арналған шығындар төмен, ал жұмыс күші арзан болып келді. Бірақ, бұл жердегі кәсіпшіліктерде ағылшын капиталымен тығыз байланысты мұнай өнеркәсібі компаниялары жетекші орын алды.

1911-1913 жылдары мұнда барлығы дерлік ағылшындардың белсенді қатысуымен 11 түрлі Акционерлік қоғамдар мен фирмалар жұмыс істеді. Жоғарыда аталған «Орал Каспий мұнай қоғамы» ресейлік компанияларының қатысуымен құрылған және «Ройял Датч Шелл» мұнай синдикатына кірген Ембідегі алғашқы ағылшын кәсіпорын.

1912 жылы барлық Жайық-Ембі мұнай қоғамдарында ағылшын капиталының үстемдігіне байланысты, "Бранобель" серіктестігінің делдалдығы негізінде мұнайды іздеу және өндіру, оны өңдеу және мұнай өнімдерін сату үшін «Ембі» аралас акционерлік мұнай өнеркәсіптік және сауда қоғамы құрылады. Оның негізгі капиталы 6,6 млн руб. құрады, оның ішінде ағылшындардың бөлігі 2 млн 550 мың болды. Дегенмен, акциялардың көп бөлігі «Бранобель» серіктестігіне тиесілі болды.

Бірінші дүниежүзілік соғыс қарсаңында Орал-Ембі ауданына Солтүстік Кавказ Майкопа ауданында Солтүстік Кавказдың кәсіпшілігінде жұмыс істеген «Колхида» акционерлік мұнай өнеркәсіптік және сауда қоғамы келеді. «Ағайынды Нобель» серіктестігі «Колхида» акцияларының 36% - ын сатып алады, сөйтіп революцияға дейінгі Қазақстанның мұнай секторында өзінің үлесін күшейтеді.

ҚР Орталық мемлекеттік мұрағатының құжаттары «Ағайынды Нобель» серіктестігі Жайық-Ембі ауданында мұнайды барлау, өндіру және тасымалдаудың барлық аспектілеріне елеулі көңіл бөлгендігін көрсетеді. Тек 1913-1914 жж. компания Орал облысында мұнайды барлауға бүкіл империя бойынша бөлінген 2 млн.-нан 600 мың руб. жұмсады.

Ново-Богатинск учаскесінде барлау-бұрғылау 1911-1914 жылдары жүзеге асырылды, ал 1915 ж. төрт терең ұңғыма құрылды және олардың бірі өнеркәсіптік мұнай берді. 1916 жылы «Ағайынды Нобель серіктестігі» Жуса құрылымындағы тереңдігі 238 және 132 екі ұңғыма бұрғыланды. Орал облысында 1917 жылға дейін жалпы әр түрлі компаниялар мен фирмалар мұнайға 50 мыңға дейін өтім берді. Оның мыңға жуығын барлау, бұрғылау және өндіру жұмыстарына «Ағайынды Нобель» серіктестігі берді. Нобельдер өздерінің Қазақстандағы кәсіптерін еуропалық стандарттарға сәйкес жүргізді: тиімді, ұтымды және ешбір шығынсыз жүргізді [Чердебаев Р.Т., 2012: 384.].

Қорытынды

Қорытындылай келе, осы кезеңде Жайық-Ембі мұнай кәсіпшіліктерінің игерілуі, жаңа аймақтарды барлау жұмысының жүзеге асырылуы шетелдік капиталға тәуелді болғандығы айқын байқалады. Шетел капиталы Ембіге дербес акционерлік серіктестіктер құру, орыс қоғамдарымен делдалдық келісімдер жасау және орыс серіктестіктері арқылы мұнайды бірлесе өндіру арқылы енген. Жалпы 1917 жылдардағы Ресейдегі қазан төңкерісіне дейін Қазақстан мұнай кәсіпшілігінің негізі қаланып, мүмкіндігінде даму үстінде болды. Ресей империясында басталған төңкерістер мұнай кәсіпшіліктерінің тежелуіне әкелді.

ӘДЕБИЕТТЕР

- Чердебаев Р.Т. Нефть Казахстана. - Астана, 2012. – 384 с.: ил
 Мирзоев М.А. Мангистау: голоса столетий. -Алма-Ата: Казахстан, 1994. 240 с.
 Нардова В.А. Начало монополизации нефтяной промышленности России. – Ленинград, 1974. - С.7
 КРОМА. 1479 –қ, 2-т, 711 –іс, 14-15-п..
 Нефтяная энциклопедия Казахстана. - Алматы: ОФ «Мұнайшы», 2005
 Мұхтар Ә.Қ. Қазақ мұнайының тарихы – Алматы: «Өлке» баспасы, 2006. – 224 б.
 Абдиров М. Нефть в истории или история нефти // Известия Казахстан. 2007, 27 апреля.
 Чердебаев Р.Т. Нефть Казахстана / ОФ «Алдонгар». - Астана, 2012. - 384 с.: ил.

REFERENCES

- Cherdebaev R.T. Neft Kazahstana/ OF «Aldongar» - Astana, 2012. – 384 s.
 Mirzoev M.A. Mangistaу: golosa stoleti. Alma-Ata: Kazahstan, 1994. - 240 s.
 Nardova V.A. Nachalo monopolizatsii neftanoi promyshlenosti Rosii. – Leningrad, 1974, - S.7
 QROMA. 1479 –q, 2-t, 711 –is, 14-15-p..
 Neftianaya ensiklopedia Kazahstana. Almaty: OF «Munaishy», 2005
 Muhtar A.Q. Qazaq munaınyń tarıhy – Almaty: «Ólke» baspasy. 2006. – 224 b.
 Abdırov M. Neft v ıstoriı ılı istoria nefı. Izvestia Kazahstan. 2007, .
 Cherdebaev R.T. Neft Kazahstana / OF «Aldongar»- Astana, 2012. 384 s.: il.

МАЗМҰНЫ

Абдукадыров Н.М., Нұсқабай П.П., Сабанчиева Ж.М. ТАНЗИМАТ РЕФОРМАЛАРЫНА ЕУРОПАЛЫҚ ЖҮЙЕНІҢ ЫҚПАЛЫ ЖӘНЕ МҰСТАФА РЕШИД ПАША.....	5
Азмуханова А., Эгамбердиев М. Шаншарбек У. XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ - XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДА ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ БІРІГҮІ МЕН ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫН ЗЕРДЕЛЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	16
Ақымбек Е.Ш., Шағырбаев М.С. ШУ Өңіріндегі ортағасырлық төрткүлдердің стратиграфиясы (X-XII ғғ.).....	25
Атығаев Н.Ә. Тағы да қасым ханның қайтыс болған уақыты мен жерленген жері туралы.....	41
Ахантаева Ә.Ж. Қазақ халқында егіншілікке байланысты әдет-ғұрыптар мен жора-жосындар, аңыз- әпсаналар.....	48
Бахтыбаев М.М. Н.Н. Пантусовтың жетісу ескерткіштерін зерттеуге қосқан үлесі.....	60
Билалов С.У., Тәжекеев Ә.Ә., Дәрменов Р.Т. Ертеортағасырлық сортөбе 1 қалашығында жүргізілген археологиялық жұмыстар.....	77
Ғалиев А.А., Устемирова А.О., Қыдырғажы Б.М. Ұлы Жібек жолынан «Бір белдеу және бір жолға».....	89
Джумагазиева А.Н. Ирандағы саяси өмірдің революциядан кейінгі исламизациясы.....	103
Жылгелді Ж.С. XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы ұжымдастыру тарихының деректік негіздері (Шығыс Қазақстан мысалында).....	115
Жылқышыбаева Қ.Қ. Еуропадағы ғалымдардың тарихи білімге қатысты көзқарастары: тарихи-философиялық талдау.....	122
Ибраева А.Ғ., Садықов Т.С., Темірханова Ә.С. Академик манаш қозыбаевтың хакім Абай туралы зерттеулері хақында.....	136
Ибраева А.Ғ., Темірханова Ә.С. Ғасырлардан сыр шерткен – солтүстік Қазақстан (тарихи-салыстырмалы талдау).....	147
Ильясова К.М., Байманов А.А. Скрипкашы Әлім Алматы (Ғалымжан Әбсәламов) және оның музыкант ретінде қалыптасуы.....	159
Ильясова К.М. Миллион иероглифтан тұратын манускрипт (проф. Т.З. Қайыркеннің «Су Бэйхай. Қазақтың жалпы тарихы» қолжазбасын зерттеу жобасы негізінде).....	174
Иманалиева Е. XVI ғ. қазақ хандығының сыртқы саяси қарым-қатынастарының бағыты мен ерекшеліктері.....	187
Исмаилов С.С., Еришева А.А. Ембі мұнайлы ауданының даму тарихы және алғашқы мұнай кәсіпшіліктері.....	193
Исова Л., Апасатарова Г. Қазіргі геосаяси үдерістер ауқымындағы.....	199
Кәрібаев Б.Б., Нұрғазина Н.Д. Әз-Жәнібек ханның тарихи тұлғасы (шығыс нарративтері мен қазақтың шежіре аңыздары негізінде).....	211
Күлдібаев Е.Қ., Саркулова С.Д. XX ғасырдың 30-жылдарындағы өнер қайраткерлерінің қуғындалуы.....	232
Қайыркен Т.З., Ильясова З.С. Ортағасырлық жазба деректердегі испиджаб және оның төңірегіндегі қалалар мен елді мекендер.....	242

Қартабаева Е.Т. РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ ЖӘНЕ ИСЛАМ ДІНІ.....	253
Қойгелдиев М.Қ. МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ: ҚАЗАН ТӨҢКЕРІСІ – БІЗ ҮШІН ЕУРОПА ТАРИХЫ ТУДЫРҒАН ЖАТ ТӨҢКЕРІС.....	265
Мажихбаева Ш.О. 1928-1933 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАЗАҚТАРДЫҢ ШЕТ ЕЛГЕ БОСУЫ.....	273
Мажихқызы Н. ҚЫТАЙ ҚАЗАҚТАРЫНДАҒЫ ТЕРІ ӨНДЕУ ӨНЕРІ.....	279
Макашева К.Н., Шалкеева З. ИСЛАМ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫ ЖӘНЕ ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ: ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ.....	286
Мұхатова О.Х., Садвокасова З.Т. МАҒЫСТАУДАҒЫ ҚАРУЛЫ ҚАҚТЫҒЫС.....	293
Мұхитов Қ. ҚАЗАҚ КҮРЕСІ: ӨТКЕНІ, БҮГІНІ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ.....	307
Мұхитов Қ.С. МАҚАТ-ӨЗЕН ТЕМІР ЖОЛЫНЫҢ САЛЫНУЫ.....	318
Надырбеков Н.К. ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ОРТА ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАННЫҢ САКРАЛЬДЫ ТОПОГРАФИЯСЫ.....	326
Оспанғалиев Қ.Ә. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ӨНІРІНДЕГІ БҮКЛІРЕСЕЙЛІК ҚҰРЫЛТАЙ ЖИНАЛЫСЫ САЙЛАУ ӨТКІЗУ НАУҚАНЫНЫҢ БАРЫСЫ.....	340
Раздыков С.З., Зайнов А.М. СОЛТҮСТІК-ШЫҒЫС КАСПИЙ МАҢЫ ЖӘНЕ ОҒАН ІРГЕЛЕС АУДАНДАРДАҒЫ САРМАТ МӘДЕНИЕТІ: ПРОБЛЕМАЛАР, ГИПОТЕЗАЛАР.....	350
Рахбаев Қ.Қ. ЖЕЛТАУ МЕШІТТЕРІНІҢ ТАРИХЫ (XIX Ғ. ОРТАСЫ XX Ғ. БАСЫ).....	363
Садыкова А.М. КЕҢЕС ӨКІМЕТІНІҢ ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ДІНГЕ ҚАТЫСТЫ САЯСАТЫ...371	371
Сүгірбаева Г.Д., Исабек Б.Қ., Омарбаев Ы.К. ҚАЗАҚ КСР БОЙЫНША ШЕТЕЛГЕ БАРУДЫҢ ҚҰЖАТТЫҚ ТІРКЕУ ЖҮЙЕСІНІҢ ТӘРТІПТЕРІ: ТОҚЫРАУ КЕЗЕҢІ.....	379
Сыздыкова А.М., Молдакимова А.С. XX ҒАСЫРДЫҢ 80-ШІ ЖЫЛДАРЫНДА ЕРТІС ӨНІРІНДЕГІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАРДЫҢ БЕЛСЕНДІЛІГІ: КЛАССИФИКАЦИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕР.....	388
Тайман С.Т., Сүгірбай М. СӘТТІҒҰЛ ЖАНҒАБЫЛОВТЫҢ «ДОСАН БАТЫР» ДАСТАНЫНДАҒЫ ТАРИХИ ДЕРЕКТЕР.....	395
Толамисов А.Ғ. ҚАЗАҚ ДИАСПОРАЛАРЫНЫҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ ЖӘНЕ "КІШІ ҚҰРЫЛТАЙЛАРДЫҢ" РӨЛІ.....	417
Төлебаев Т.Ә., Әбікенова Г.Е. XIX-Ғ. ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫ – XX-Ғ. БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОҢТҮСТІГІНДЕГІ ҚҰРЫЛЫС МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН МИНЕРАЛДЫ ШИКІЗАТТАРДЫ ӨНДЕУ ӨНДІРІСТЕРІ.....	425
Ужженов Е.М., Шотанова Ғ.А. ҚАЗАҚ ДАЛАСЫНДАҒЫ САЯСИ ДАҒДАРЫСЫНЫҢ СЫРТҚЫ ФАКТОРЛАРЫ (XVIII ғ. екінші жартысы - XIX ғ. басы).....	437
Хабиханова Г.Б., Алмагамбетова А.М. ҚАРАХАН МЕМЛЕКЕТІНІҢ ТАЙПАЛАРЫ МЕН ОҒЫЗДАР АРАСЫНДАҒЫ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТИЛЕРІ.....	452
Шашаев Ә.Қ., Смағұлов Б.Қ., Тылахметова А.С. ҚАЗАҚСТАН ҚАЗАҚТАРЫ ГЕНЕАЛОГИЯЛЫҚ ТОПТАРЫНЫҢ ҚАБІР ҮСТІНДЕГІ ҚҰРЫЛЫСТАРЫ.....	460
Шілдебай С.Қ. СЕЙІТҚАЛИ МЕНДЕШЕВТИҢ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТ.....	472

СОДЕРЖАНИЕ

Абдукадыров Н.М., Нұсқабай П.П., Сабанчиева Ж.М. ВЛИЯНИЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ СИСТЕМЫ НА РЕФОРМУ ТАНЗИМАТА И МУСТАФА РЕШИД ПАША.....	5
Азмуханова А., Эгамбердиев М., Шаншарбек У. ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ КОНСОЛИДАЦИИ И СОТРУДНИЧЕСТВА ТЮРКСКИХ НАРОДОВ В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКОВ.....	16
Акымбек Е.Ш., Шагирбаев М.С. СТРАТИГРАФИЯ СРЕДНЕВЕКОВЫХ ТОРТКУЛИ В ШУЙСКОМ ДОЛИНЕ (X-XII вв.).....	25
Атыгаев Н.А. ЕЩЕ РАЗ О ВРЕМЕНИ СМЕРТИ И МЕСТЕ ЗАХОРОНЕНИЯ КАСЫМ-ХАНА.....	41
Ахантаева А.Ж. ОБЫЧАИ, ПРИМЕТЫ И ЛЕГЕНДЫ КАЗАХСКОГО НАРОДА, СВЯЗАННЫЕ С ЗЕМЛЕДЕЛИЕМ.....	48
Бахтыбаев М.М. ВКЛАД Н.Н. ПАНТУСОВА В ИЗУЧЕНИЕ ПАМЯТНИКОВ СЕМИРЕЧЬЯ.....	60
Билалов С.У., Тажекеев А.А., Дарменов Р.Т. АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАБОТЫ НА РАННЕСРЕДНЕВЕКОВОМ ГОРОДИЩЕ СОРТОБЕ I.....	77
Галиев А.А., Устемирова А.О., Қыдырғажы Б.М. ОТ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ К «ПОЯСУ И ПУТИ».....	89
Джумагазиева А.Н. ПОСТРЕВОЛЮЦИОННАЯ ИСЛАМИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ В ИРАНЕ.....	103
Жылгелді Ж.С. ИСТОЧНИКИ ИСТОРИИ КОЛЛЕКТИВИЗАЦИИ В 20-30 ЛЕТ XX ВЕКА.....	115
Жылқышыбаева К.К. ВЗГЛЯДЫ НА ИСТОРИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ УЧЕНЫХ В ЕВРОПЕ: ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ.....	122
Ибраева А.Г., Садыков Т.С., Темирханова А.С. ИССЛЕДОВАНИЯ О ХАКИМ АБАЕ В ТРУДАХ АКАДЕМИКА МАНАШ КОЗЫБАЕВА.....	136
Ибраева А.Г., Темирханова А.С. СЕВЕРНЫЙ КАЗАХСТАН СКВОЗЬ ВЕКОВ (историко-сравнительный анализ).....	147
Ильясова К.М., Байманов А.А. СКРИПАЧ АЛИМ АЛМАТ (ГАЛИМЖАН АБСАЛЯМОВ) И ЕГО СТАНОВЛЕНИЕ КАК МУЗЫКАНТА.....	159
Ильясова К.М. МАНУСКРИПТ СОСТОЯЩИЙ ИЗ МИЛЛИОНА ИЕРОГЛИФОВ (по проектам исследования рукописей «Су Бэйхай. Общая история казахов» проведенных проф. Турсунханом Закенулы Кайыркеном).....	174
Иманалиева Е. ОСОБЕННОСТИ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА В XVI ВЕКЕ.....	187
Исмаилов С.С., Еришева А.А. ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ УРАЛО-ЭМБИНСКОГО НЕФТЯНОГО РАЙОНА И ПЕРВЫЕ НЕФТЕПРОМЫСЛЫ....	193
Исова Л., Апасатарова Г. ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАНА И ИРАНА В РАМКАХ СОВРЕМЕННЫХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ.....	199
Карибаев Б.Б., Нуртазина Н.Д. ИСТОРИЧЕСКАЯ ФИГУРА КАЗАХСКОГО ХАНА АЗ-ДЖАНИБЕКА(на основе восточных нарративов и генеалогических мифов казахов).....	211
Кулдибаев Е.К., Саркулова С.Д. ГОНЕНИЯ НА ДЕЯТЕЛЕЙ ИСКУССТВА В 30-Х ГОДАХ XX ВЕКА.....	232
Қайыркен Т.З., Ильясова З.С. ИСПИДЖАБ И БЛИЗЛЕЖАЩИЕ К НЕМУ ГОРОДА И НАСЕЛЕННЫЕ ПУНКТЫ В СРЕДНЕВЕКОВЫХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ.....	242
Картабаева Е.Т. ДУХОВНАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ И ИСЛАМ.....	253
Койгелдиев М.К. МАГЖАН ЖУМАБАЕВ: ИДЕЯ ОКТЯБРЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ ДЛЯ НАС БЫЛА ЧУЖАЯ.....	265
Мажибаева Ш.О. МАССОВОЕ ПЕРЕСЕЛЕНИЕ КАЗАХОВ ЗА РУБЕЖ В 1928-1933 ГОДЫ.....	273

Мажикызы Н. ИСКУССТВО ОБРАБОТКИ КОЖИ У КАЗАХОВ КИТАЯ.....	279
Макашева К.Н., Шалкеева З. ОРГАНИЗАЦИЯ ИСЛАМСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА.....	286
Мухатова О.Х., Садвокасова З.Т. ВООРУЖЕННОЕ СОПРОТИВЛЕНИЕ В МАНГИСТАУ.....	293
Мухитов К. КАЗАХСКАЯ БОРЬБА: ПРОШЛОЕ, СЕГОДНЯ И БУДУЩЕЕ.....	307
Мухитов К. СТРОИТЕЛЬСТВО ЖЕЛЕЗНОЙ ДОРОГИ МАКАТ-УЗЕНЬ.....	318
Надырбеков Н.К. САКРАЛЬНАЯ ТОПОГРАФИЯ ДРЕВНЕГО И СРЕДНЕВЕКОВОГО ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА.....	326
Оспангалиев К.А. О ХОДЕ ПРОВЕДЕНИЯ ВЫБОРОВ ВСЕРОССИЙСКОГО УЧРЕДИТЕЛЬНОГО СОБРАНИЯ ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ.....	340
Раздыков С.З., Зайнов А.М. САРМАТСКАЯ КУЛЬТУРА НА СЕВЕРО-ВОСТОЧНОМ ПРИКАСПИИ В ПРИЛЕГАЮЩИХ К НЕМУ РАЙОНАХ: ПРОБЛЕМЫ, ГИПОТЕЗЫ.....	350
Рахбаев К.К. ИСТОРИЯ ЖЕЛТАУСКИХ МЕЧЕТЕЙ (СЕРЕДИНА XIX – НАЧАЛО XX ВЕКОВ).....	363
Садыкова А.М. ПОЛИТИКА СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ОТНОШЕНИИ РЕЛИГИИ В ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ.....	371
Сугирбаева Г.Д., Исабек Б.К., Омарбаев Ы.К. ПОРЯДОК РЕГИСТРАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ДОКУМЕНТИРОВАНИЯ ВЫЕЗДА ЗА ГРАНИЦУ В КАЗАХСКОЙ ССР: ПЕРИОД ЗАСТОЯ.....	379
Сыздыкова А.М., Молдакимова А.С. АКТИВНОСТЬ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ДВИЖЕНИЙ ПРИИРТЫШЬЯ 80-Е ГОДЫ XX ВЕКА: КЛАССИФИКАЦИЯ И МЕТОДЫ.....	388
Тайман С.Т., Сүгірбай М. ИСТОРИЧЕСКИЕ СВЕДЕНИЯ В ДАСТАНЕ С.ЖАНГАБЫЛОВА «ДОСАН БАТЫР».....	395
Толамисов А.Г. ИНТЕГРАЦИЯ КАЗАХСКИХ ДИАСПОР И РОЛЬ «МАЛЫХ КУРУЛТАЕВ».....	417
Тулбаев Т.А., Абикинова Г.Е. ПРОИЗВОДСТВО СТРОИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ И ОБРАБОТКА МИНЕРАЛЬНОГО СЫРЬЯ НА ЮГЕ КАЗАХСТАНА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX.....	425
Ужкенов Е.М., Шотанова Г.А. ВНЕШНИЕ ФАКТОРЫ ПОЛИТИЧЕСКОГО КРИЗИСА В КАЗАХСКИХ СТЕПЯХ (вторая половина XVIII - начало XIX вв.).....	437
Хабижанова Г.Б., Алмагамбетова А.М. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПЛЕМЕНАМИ КАРАХАНИДСКОГО ГОСУДАРСТВА И ОГУЗАМИ.....	452
Шашаев А. К., Смагулов Б. К., Тылахметова А.С. НАМОГИЛЬНЫЕ СООРУЖЕНИЯ ГЕНЕАЛОГИЧЕСКИХ ГРУПП КАЗАХОВ КАЗАХСТАНА И РОССИИ.....	460
Шилдебай С.К. ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ И ГОСУДАРСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СЕЙТКАЛИ МЕНДЕШЕВА.....	472

CONTENTS

Abdukadyrov N.M., Nuskabay P.P., Sabanchieva Zh.M. INFLUENCE OF THE EUROPEAN SYSTEM ON TANZIMATS REFORM AND MUSTAFA RESHID PASHA.....	5
Azmukhanova A., Egamberdiyev M., Shansharbek U. PROBLEMS OF STUDYING CONSOLIDATION AND COOPERATION OF TURKIC PEOPLES OF THE LATE XIX - EARLY XX CENTURIES.....	16
Akymbek E.Sh., Shagirbaev M.S. THE STRATIGRAPHY OF MEDIEVAL TORTKULS IN SHU VALLEY (X-XII cc.).....	25
Atygayev N.A. ONCE AGAIN ABOUT THE TIME OF DEATH AND THE PLACE OF BURIAL KASYM-KHAN.....	41
Akhantaeva A.Zh. THE KAZAKH CUSTOMS, TRADITIONS AND LEGENDS RELATED TO AGRICULTURE.....	48
Bakhtybaev M.M. N.N. PANTUSOV'S CONTRIBUTION IN THE STUDY OF THE MONUMENT OF THE SEMIRECHYE.....	60
Bilalov S.U., Tazhekeyev A.A., Darmenov R.T. ARCHAEOLOGICAL RESEARCH ON THE EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT.....	77
Galiev A.A., Ustemirova A.O., Kydyrgozhy B.M. OF SORTOBE 1 FROM GREAT SILK ROAD TO "ONE BELT ONE ROAD".....	89
Jumagazyeva A.N. POST-REVOLUTIONARY ISLAMIZATION OF POLITICAL LIFE IN IRAN.....	103
Zhylgeldi Zh.S. SOURCES OF HISTORY OF COLLECTIVIZATION IN 20-30 YEARS OF THE XX CENTURY.....	115
Zhylkyshybayeva K.K. VIEWS ON THE HISTORICAL EDUCATION OF SCIENTISTS IN EUROPE: A HISTORICAL-PHILOSOPHICAL ANALYSIS.....	122
Ibraeva A.G., Sadykov T.S., Temirkhanova A.S. RESEARCH ON HAKIM ABAI IN THE WORKS OF ACADEMICIAN MANASH KOZYBAYEV.....	136
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S. NORTH KAZAKHSTAN THROUGH THE AGES (historical and comparative analysis).....	147
Ilyassova K.M., Baimanov A.A. VIOLINIST ALIM ALMAT (GALIMZHAN ABSALYAMOV) AND HIS PATH OF BECOMING AS A MUSICIAN.....	159
Ilyassova K.M. A MANUSCRIPT CONSISTING OF MILLION HIEROGLYPHICS (on manuscript research projects «Su Beihai. The general history of the Kazakhs» conducted by Prof. Tursunkhan Zakenuly Kayirken).....	174
Imanalieva E. GOALS AND FEATURES OF KAZAKH KHANATE'S FOREIGN POLITICAL RELATIONS IN THE XVI CENTURY.....	187
Ismailov S. S., Yerisheva A.A. HISTORY OF DEVELOPMENT OF THE URAL-EMBINSKY OIL REGION AND THE FIRST OIL FIELDS.....	193
Isova L., Apsattarova G. RELATIONSHIP BETWEEN KAZAKHSTAN AND IRAN IN THE FRAMEWORK OF MODERN GEOPOLITICAL PROCESSES.....	199
Karibayev B.B., Nurtazina N.D. HISTORICAL FIGURE OF KAZAKH KHAN AZ-JANIBEK (based on the eastern narratives and genealogical myths of Kazakhs).....	211
Kuldybaev E., Sarkulova S. THE PERSECUTION OF ARTISTS IN THE 1930S.....	232
Kaiyrken T.Z., Ilyassova Z.S. SISFIDJAB AND NEARBY TOWNS AND LOCALITIES IN MEDIEVAL WRITTEN SOURCES.....	242
Kartabayeva E.T. SPIRITUAL MODERNIZATION AND ISLAM.....	253
Koigeldiyev M. MAGZHAN ZHUMABAYEV: THE IDEA OF THE OCTOBER REVOLUTION WAS FOREIGN TO US.....	265

Mazhibayeva Sh.O.	
MASS MIGRATION OF KAZAKHS ABROAD IN 1928-1933.....	273
Mazhikyzy N.	
LEATHER TREATMENT ART AT THE CHINESE KAZAKHS.....	279
Makasheva K.N., Shalkeyeva Z.	
ORGANIZATION OF ISLAMIC COOPERATION AND THE EUROPEAN UNION: MAIN AREAS OF COOPERATION.....	286
Mukhatova O., Sadvokasova Z.T.	
THE ARMED RESISTANCE IN MANGISTAU.....	293
Mukhitov K.	
KAZAKH WRESTLING: PAST, TODAY AND FUTURE.....	307
Mukhitov K.	
CONSTRUCTION OF THE MAKAT-UZEN RAILWAY.....	318
Nadyrbekov N.K.	
SACRED TOPOGRAPHY OF ANCIENT AND MEDIEVAL KAZAKHSTAN.....	326
Ospangaliev K.A.	
ON THE COURSE OF THE ELECTION OF THE ALL-RUSSIAN FOUNDING MEETING OF THE EAST KAZAKHSTAN REGION.....	340
Razdykov S.Z., Zainov A.M.	
SARMATIAN CULTURE IN THE NORTH-EAST CASPIAN AND ADJACENT AREAS: PROBLEMS, HYPOTHESES.....	350
Rakhbayev K.K.	
HISTORY OF ZHELTAU MOSQUES (MID-XIX-EARLY XX CENTURIES).....	363
Sadykova A.M.	
POLICY OF THE SOVIET GOVERNMENT IN RELATION TO RELIGION DURING WORLD WAR II.....	371
Sugirbayeva G.D., Issabek B.K., Omarbayev Y.K.	
REGISTRATION SYSTEM PROCEDURE FOR DOCUMENTING TRAVEL ABROAD IN THE KAZAKH SSR: PERIOD OF STAGNATION.....	379
Syzdykova A., Moldakimova A.	
ACTIVITY OF ECOLOGICAL MOVEMENTS OF PRIYRTISHIYA IN THE 80s OF THE XX CENTURY: CLASSIFICATION AND METHODS.....	388
Taiman S.T., Sugurbay M.	
HISTORICAL SOURCES IN THE EPIC POEM OF S.ZHANGABYLOV «DOSAN BATYR».....	395
Tolamissova A.G.	
INTEGRATION OF THE KAZAKH DIASPORES AND THE ROLE OF «SMALL KURULTAIS».....	417
Tulebaev T.A., Abikenova G.E.	
PRODUCTION OF BUILDING MATERIALS AND PROCESSING OF MINERAL RAW MATERIALS IN THE SOUTH OF KAZAKHSTAN IN THE SECONDH HALF OF THE 19TH - EARLY 20TH CENTURIES.....	425
Uzhkenov E.M., Shotanova G.A.	
EXTERNAL FACTORS OF THE POLITICAL CRISIS IN THE KAZAKH STEPPES (second half of the 18-th - the beginning of the 19-th centuries).....	437
Habizhanova G.B., Almagambetova A.M.	
SOME ASPECTS OF RELATIONS BETWEEN THE TRIBES OF KARAKHANID STATE AND THE OGHUZES.....	452
Shashaev A., Smagulov B., Tylakhmetova A.	
GRAVE CONSTRUCTIONS OF GENEALOGICAL GROUPS OF KAZAKHS IN KAZAKHSTAN AND RUSSIA.....	460
Shildebay S.	
PUBLIC, POLITICAL AND STATE ACTIVITIES OF SEYTKALI MENDESHEV.....	472

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2020. 1(21)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.03.2020.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМКТел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй